

DUES TERRES VEÏNES SENSE FRONTERES: IMATGES D'OCCITÀNIA A LA LITERATURA CATALANA

Occitània, la «terra de l'escorpí» com l'anomena Maria Aurèlia Capmany,¹ és un país limitat per dos mars i tres muntanyes,² i que confina amb Catalunya pel sud.³ Tanmateix la història i la literatura han demostrat al llarg dels segles que els Pirineus no han estat mai un punt de separació, sinó d'unió.⁴ Des de l'Edat Mitjana s'estableixen estrets lligams entre ambdós pobles, a nivell

1. MARIA AURÈLIA CAPMANY, *L'ombra de l'escorpí* (València, Gorg, 1974), pàg. 63. L'autora ha triat el signe zodiacal de l'escorpí com a símbol de temps de tardor, en què la vida entra en el món de la nit, retorna a la terra (pàg. 59).

2. Yves Rouquette, citat a PIERRE MIREMONT i JEAN MONESTIR, *Le Félibrige et la langue d'oc* (Périgueux, Lo Bornat dau Perigord, 1985), pàg. 21. Occitània té una extensió de 200.000 km² i una població de 12.300.000 habitants. Frederic Mistral a la nota 1 del cant 1 de *Calendal* (París, Lemerre, 1952) diu: «Il faut dire, du reste, que cette intelligence de la nationalité se manifeste spontanément dans tous les pays de langue d'Oc, c'est-à-dire depuis les Alpes jusqu'au golfe de Gascogne et de la Loire jusqu'à l'Ebre».

3. Els límits entre Occitània i Catalunya no discorren per cap frontera natural: a partir del pic d'Aneto segueixen els Pirineus fent una entrada a l'enclavament de la Vall d'Aran, lligada històricament a Comenges de la Gascunya; a partir de la Vall d'Aran, la frontera és la mateixa que la del departament dels Pirineus Orientals fins a arribar al coll de Jau, on deixa la Fenolleda al domini occità. A continuació, la ratlla passa entre Sornia, Montalbà del Castell, Illa, Bellestar de la Frontera, Nefiac, la Torre de França, Estagell, Maurí, Talteüll, seguint després els límits departamentals per arribar al Mediterrani entre Leucata i Salses. Entre la Fenolleda, el Conflent i el Rosselló hi ha moltes interferències lingüístiques.

4. ANDRÉ DUPUY, *Historique de l'Occitanie* (Montpellier, Nouvel, 1976), pàg. 17.

polític, i sorgeixen interinfluències lingüístiques i literàries tot alternant-se el predomini d'una cultura sobre l'altra. Amb algunes interrupcions, els contactes literaris han perdurat fins als nostres dies.

Una de les primeres referències concretes de l'occità a la literatura catalana apareix a *Curial e Güelŷa* (cap al 1450), quan es descriuen els capitans dels diferents pobles que participen a un torneig: «per part dels de lengua doch, ab tota la lengua d'Espanya, quem pens seran pochs, lo comte de Foix».⁵

Un tema històrico-legendari que es troba sovint a la literatura catalana és la suposada infidelitat de Judit, la segona muller de Lluís el Piadós. Aquest succés ja és citat a la Crònica de Bernat Desclot,⁶ el qual anomena Judit «l'emperadriu d'Alemanya». Desclot s'esforça a presentar aquest esdeveniment des d'un punt de vista polític per tal de confirmar la possessió legal de Provença per part dels comtes de Barcelona: aquesta annexió fou la recompensa que el comte va obtenir per haver defensat la innocència de la reina.

En plena època romàntica, Guimerà tractarà aquest mateix tema centrant-se sobretot en la vida íntima dels personatges i donant com a verídiques les relacions de Judit de Welp amb Bernard, duc de Septimània.⁷ L'acció té lloc al monestir de Sant Serni de Tolosa el 844, un any després del Tractat de Verdun. El drama es desenvolupa quan Carles, rei d'Aquitània i de Nèustria, s'enamora de la seva germanastra Brunegilda, filla de Judit i de Bernard, tot ignorant, però, aquest vincle familiar. Després de la mort accidental de Brunegilda, Carles s'assabenta de la veritat i mata el seu pare Bernard.

La guerra contra els càtars ha inspirat un gran nombre d'obres. Les primeres van néixer durant el Romanticisme, el qual, amb el desvetllament de la consciència nacional, va generar un interès per

5. *Curial e Güelŷa* (Barcelona, Biblioteca Catalana, 1931), pàg. 170.

6. BERNAT DESCLOT, *Crònica*, II, caps. VII-X (Barcelona, Barcino, 1949), pàgs. 45-62.

7. ÀNGEL GUIMERÀ, *Judit de Welp*, dins *Obres Completes*, I (Barcelona, Selecta, 1975), pàgs. 113-210. Estrenada a Canet de Mar el 1883.

la història dels pobles.⁸ Les obres històriques, que versen sobre la guerra contra els albigesos, manifesten clarament simpatia pels occitans, que lluiten per les seves llibertats. En el drama *L'ombra de l'escorpi*, Capmany presenta un «document» històric, però no exhaustiu,⁹ situat entorn d'una acció fictícia que té lloc la vigília de la batalla de Muret (12 de setembre de 1213) dins les muralles del castell de Termes.¹⁰ L'autora enfronta els caràcters antitètics de les dues protagonistes femenines: Sabina de Termes (idealista i càtara) i Esclarmonda de Termes (voluble i egoïsta). De llur col·lisió s'accentuarà la postura heroica de Sabina.¹¹

A la novella històrica *Quim/Quima*,¹² Capmany dedica tot un capítol al setge de Montsegur (1245):¹³ els protagonistes Quim i

8. GYORGY LUKÁCS, *Der Historische Roman*, dins *Probleme des Realismus*, III, Werke 6 (Neuwied, Luchterhand, 1965), pàg. 30.

9. CAPMANY, *op. cit.*, pàg. 12.

10. Les dades són posposades; en realitat, el poderós castell de Termes va caure en mans dels croats a l'estiu del 1210, després d'un setge de tres mesos. Els assetjats es van veure obligats a rendir-se amb motiu de l'epidèmia causada per la pollució de les aigües de la cisterna (ZOE OLDENBOURG, *Le bâcher de Montségur* (París, Gallimard, 1959), pàgs. 146-147).

11. LUKÁCS, *op. cit.*, pàg. 113.

12. MARIA AURÈLIA CAPMANY, *Quim/Quima* (Barcelona, Laia, 1986).

13. Montsegur, considerat una fortalesa inexpugnable i allunyat de les rutes principals, era un centre oficial de pelegrinatge de l'església càtara del Llenguadoc i va ser l'últim reducte de la resistència albigea. Sembla que formava part de l'herència d'Esclarmonda de Foix, però no és segur. El 1232, Raimon de Perella n'és l'únic senyor. Per tal com el castell era de dimensions reduïdes, els pelegrins habitaven en cabanyes construïdes per ells mateixos pels vessants de la muntanya o vivien al poblet al peu del castell. El setge de Montsegur va durar nou mesos i es va cloure amb la crema immediata dels assetjats a la plana que hi ha davant del castell. Es calcula que van ser cremades unes 215 persones, de les quals 190 eren «perfectes». Perfecte era el qui havia rebut el «Consolamentum» (imposició de mans). De tots aquests màrtirs, sobresurt la figura d'Esclarmonda de Foix, que gaudia d'una gran influència i consideració entre la gent del país i entre els càtars. Era germana del comte Raimon Roger i estava casada amb Jordà de l'Islla, de qui tenia sis fills. Malgrat la seva personalitat tan remarcable, la seva vida està velada pel misteri; tanmateix ha inspirat moltes obres de la literatura catalana (Balaguera, Racionero) i també de la francesa (SIMONE COINCY-SAINT-PALAIS, *Esclarmonde de Foix, princesse cathare* (Toulouse 1956); J. M. VIDAL, *Esclarmonde de Foix dans l'histoire et le roman* (Toulouse 1911); *Id.*, *Esclarmonde de Foix dans la poésie* (Rome 1911). Josep Pla en el seu article *Montsegur, a Sobre París i França* (Barcelona, Destino, 1971), pàgs. 439-450,

Isarna, filla de Raimon de Perella, senyor i defensor del castell, també són ficticis.

Igualment en forma novellada i sense rigor històric, Lluís Racionero a *Cercamón*¹⁴ presenta, a través d'aquest personatge real,¹⁵ els fets més importants d'aquesta guerra, estretament unida a la destrucció sistemàtica i progressiva de la cultura d'oc. Tots els personatges i els esdeveniments són històrics, però arrencats de la seva cronologia real, i així mateix és distorsionada la seva actuació històrica.

Els drames de Víctor Balaguer duen l'empremta del Romanticisme. Aquesta època va conèixer un renaixement de les relacions occitano-catalanes i el sorgiment d'una idea d'una pàtria pirinenca.¹⁶ Tant a les obres de Capmany com a les de Balaguer domina el pessimisme i el derrotisme; es percep la sensació permanent que els personatges saben que estan lluitant per una causa perduda; de bell antuvi, *saben* que estan perduts. Al final d'*El comte de Foix*,¹⁷ Balaguer intenta corregir el destí inexorable mitjançant una intervenció pseudo-sobrenatural, no cal dir que sense èxit.¹⁸

Darrere d'aquest perspectivisme històric *a posteriori* traspuja la melangia dels autors davant la irreversibilitat dels fets. No és per casualitat que *L'ombra de l'escorpí* tingui lloc la vigília de la batalla de Muret; l'autora aprofitarà aquesta efemèride per a posar en boca de Pere, un misser barceloní, les següents paraules profè-

defineix la «croada» contra els albigesos com el desig amagat de la França del nord de buscar les fronteres naturals, tot causant la ruïna econòmica d'Occitània i destruint l'esperit d'un poble.

14. LLUÍS RACIONERO, *Cercamón* (Barcelona, Ed. 62, 1982).

15. Cercamón fou en realitat un trobador gascò del segle XII.

16. Endemés de les tradicionals relacions amistoses entre ambdós versants dels Pirineus, a la literatura romàntica li agrada de presentar la idea d'una pàtria pirinenca tot posant en relleu la comunitat de pobles pirinencs. Víctor Balaguer va escriure sobre aquest tema *Els Pirineus*, que, més tard, va servir de llibret per a l'òpera del mateix nom de Felip Pedrell.

17. VÍCTOR BALAGUER, *El comte de Foix*, dins *Novas Tragedies* (Barcelona, La Renaixensa, 1879).

18. Just al moment que la Inquisició pren possessió del castell de Foix, apareix inesperadament per una porta secreta el comte, que es trobava absent de les seves terres, confirmant així una llegenda que assegurava que el castell de Foix no seria mai pres, i és així com s'acaba el drama.

tiques sobre el destí futur del país d'oc: «...I tu, que no tens res, seràs desposseït de l'única cosa que era teva: la teva veu, les teves cançons, els noms que has posat a les coses ... es burlaran de tu perquè canviaràs la teva noble llengua en una vil comèdia de francès».¹⁹ *Quim/Quima* i *Raig de lluna*²⁰ estan situades precisament durant la nit de la rendició de Montsegur. L'acció de *Raig de lluna* de Víctor Balaguer es desenvolupa a l'abadia de Bolbona,²¹ on el comte Roger Bernat III de Foix s'ha refugiat per terror de la Inquisició, i amb els mots: «Tot és inútil. La pàtria és morta», repetits sovint al llarg de l'obra, es negarà a anar a socórrer els assetjats de Montsegur.

La cultura occitana, sostinguda per la lírica dels trobadors i per la doctrina de l'església càtara, reconeixia a la dona plena igualtat de drets amb l'home, tant socialment com jurídicament.²² Aquesta posició privilegiada es reflecteix a les obres de Capmany, Balaguer i Racionero: *Isarna de Perella*, *Sabina de Termes*, la joglaressa *Raig de lluna*, *Ermessenda de Castellbò* i *Ermessenda de Carcassona*, per citar-ne només unes quantes, tenen un paper decisiu en el transcurs dels fets històrics, on destaquen amb les seves personalitats íntegres i amb la seva fe indestructible.

Si les obres que giren entorn de les guerres albigeses tenen com a escenari el Llenguadoc, al segle XIX serà Provença²³ que ocuparà el centre de les relacions literàries a través de Frederic Mistral i

19. CAPMANY, *L'ombra de l'escorpi*, pàg. 52.

20. VÍCTOR BALAGUER, *Les esposalles de la morta i Raig de lluna* (Barcelona, Ed. 62, 1968). En aquesta edició hi manca *El comte de Foix*, primera part de *Raig de lluna*.

21. El monestir de Bolbona, cistercenc des del 1150, va esdevenir el panteó dels comtes de Foix amb Roger Bernat I, que hi va ser enterrat el 1188. El 1269, Roger Bernat III va haver de consentir que els cossos del seu besavi i àvia (Arnau i Ermessenda) fossin desenterrats i bandejats del lloc sagrat per la Inquisició.

22. DUPUY, *op. cit.*, pàg. 36; *Oldenbourg, op. cit.*, pàgs. 65-67.

23. Provença ve de *Provincia*, nom de els romans donaren a la província romana de la Gàllia. Sovint s'utilitzen els termes Provença i provençal com a sinònim d'Occitània i occità, denominacions, però, que resulten ambigües, ja que Provença i provençal només són una regió i un dialecte de la llengua d'oc.

del Felibrisme.²⁴ La literatura catalana presentarà el Felibrisme com un moviment cultural sense finalitat política, que és, en realitat, allò que pretenia ser.²⁵ Per això serà la lírica el gènere més adient per a representar aquest moviment poètic; entre molts d'altres poemes, cal mencionar «Tot travessant la Provença» de Josep Carner²⁶ i «Invocació a Frederic Mistral» de Josep M. de Sagarra.²⁷

Llevat de Mistral i de Provença, Occitània, en conjunt, ha inspirat també diversos poemes, com per exemple els de Maragall: «Retorn», «Pirinenques», «Pirinenca» i «Glossa»; aquest últim, com ja indica el mateix títol, pren com a base un poema de Gastó Febus, comte de Foix.²⁸ Els Pirineus van inspirar també a Verdguer moltes poesies, entre les quals és interessant remarcar la dedicada «A la verge de Lourdes»²⁹ amb motiu d'una pelegrinació rossellonesa; el poeta hi invoca la verge occitana, no com a tal, sinó demanant-li que es torni rossellonesa:³⁰ «Veniu Verge, a nostra plana / al Conflent i al Vallespir / i com viola boscana / allí tornau a florir».

Sota l'ideal d'una pàtria literàrio-espiritual occitano-catalana, unida pels Pirineus, s'havia pensat, al començament, que Occitània detectés l'ègida com a hereva directa del prestigi literari medieval,³¹ la qual cosa, ja des del començament, no va ser acceptada mai del tot per un gran nombre de representants del sector català, ja

24. El Felibrisme es va fundar el 1854 a Fontsegunho; en aquella època, Mistral ja havia començat a escriure *Mirèio* (1851, publicada el 1859).

25. MIREMONT, *op. cit.*, pàg. 200.

26. JOSEP CARNER, *Obres Completes* (Barcelona, Selecta, 1968).

27. JOSEP M. DE SAGARRA, *Obres Completes*, I (Barcelona, Selecta, 1962), pàgs. 1.195-1.198.

28. JOAN MARAGALL, *Obres Completes*, I (Barcelona, Selecta, 1970), pàgs. 97-99; pàgs. 90-92; pàg. 45; pàgs. 99-102.

29. BERNAT GIÈLY, *Santo lengo*, dins *Lou crid dóu cor* (Marsiho, Parlaren, 1985), pàgs. 124-125, recorda que «es en lengo d'oc, que Mariò, maire de Diéu, s'es adrèissado à Bernadeto», cosa que sovint s'oblida en citar aquesta aparició i lloc de pelegrinatge.

30. JACINT VERDAGUER, *Obres Completes* (Barcelona, Selecta, 1965), pàg. 239.

31. LLUÍS RACIONERO, *La Mediterrània i els bàrbars del Nord* (Barcelona, Laia, 1985), pàg. 104, al contrari, vol fer derivar l'antic provençal del català antic, anomenat també llemosí.

que els objectius d'ambdós moviments diferien per complet.³² Seguint esquemes lingüístics procedents de l'Edat Mitjana, els felibres havien dividit la llengua d'oc en set dialectes: quatre d'occitans i tres de catalans, assegurant-se així, de passada, la majoria.³³

Aviat, però, serà Catalunya la que es destacarà com a capdavantera amb motiu del seu poderós desenvolupament cultural i polític.³⁴ En les relacions occitano-catalanes, la idea de «Barcelona com a ciutat occitana»³⁵ va aflorar breument com un cometa fugisser, mentre el català s'independitzava sense triga de l'occità.³⁶ El Felibrisme no es pot concebre de cap de les maneres sense la figura de Mistral. La seva personalitat i la seva obra van entrelaçades indissolublement amb Provença, la qual, a través de Mistral, va ser coneguda i cantada més enllà de les seves fronteres:³⁷ «És per tu que Provença és més Provença», com va dir molt encertadament Josep M. de Sagarra.³⁸ Tanmateix la recepció de Mistral i del Felibrisme va ser acollida des d'una perspectiva regional poètica, que

32. Valentí Almirall: «Entre ells i nosaltres (provençals i catalans) hi haurà sempre germanor i amistat, jamai confusió ni menys dependències» (citat a J. V. Foix, *Obres Completes*, III (Barcelona, Ed. 62, 1985), pàg. 313, en un article publicat a «L'Avenç»). Eugeni d'Ors també va expressar el seu escepticisme davant el renaixement occità a *Occitània*, dins *Obres Completes*, I, pàgs. 473-4, i d'una manera vaga i imprecisa també va manifestar el seu «disgust» envers Mistral a *La setmana dels poetes*, op. cit., pàg. 1.045.

33. J. V. FOIX, *Comunitat cultural occitana*, op. cit., pàg. 311-315, enumera els dialectes següents: llemosí, languedocià, gascó, provençal i català amb valencià i mallorquí.

34. JOAN ALCOVER en el discurs: *La juventud de Mistral*, dins *Obres Completes* (Barcelona, Selecta, 1951), pàg. 596, fa ressaltar: «El pueblo de Provenza no ha insistido en la afirmación de su personalidad; en sus labios se va borrando la lengua restaurada que será con el tiempo lengua muerta... La literatura catalana es expresión de un pueblo que vive y que quiere vivir».

35. J. V. FOIX, *Barcelona com a ciutat occitana*, op. cit., pàgs. 337-340.

36. Id., *Catalanisme i occitanisme*, op. cit., pàgs. 342-344. Tanmateix encara hi ha llibres actuals que continuen considerant el català dialecte de l'occità, per ex.: PIERRE MIREMONT i JEAN MONESTIR, op. cit., pàgs. 106-109; ANDRÉ DUPUY, op. cit., pàg. 41. En canvi, Racionero vol que sigui a la inversa, veg. nota 28.

37. Les obres de Mistral foren traduïdes a tots els idiomes europeus; al català, *Mirèio* i *Lis Isclo d'Or* per Maria Antònia Salvà i *Nerto* per Verdagner.

38. J. M. DE SAGARRA, *Invocació a Mistral*, op. cit., pàgs. 1.195-1.198.

va ser molt ben definida per Maria Antònia Salvà amb la frase següent: «Potser la meua devoció per Mistral vingui d'ésser estat el més alt cantor de les pastories i altres adorables rusticitats».³⁹ Alcover retratarà Mistral en uns breus mots, a parer meu injustos: «es un cerebro cultivado y un corazón de analfabeto».⁴⁰ Aquestes opinions que suraven en els ambients literaris catalans devien influir, sens dubte, Ors i el Noucentisme, els quals amb el seu intel·lectualisme i la seva visió política no encaixaven dins els moviments occitans i no es van amagar de mostrar la seva desconfiança, «disgust» en mots orsians, davant el Felibrisme i el seu bard.⁴¹

La discrepància d'objectius entre ambdós moviments es trobarà encara més accentuada a la novel·la, per la seva forma més realista i alhora amb tendències nacionalistes i aspiracions universals. A la narrativa es reflectiran els aspectes més vulnerables i més divergents d'ambdues cultures: la «rusticitat» i el regionalisme conscient, els quals seran motiu de sàtires més o menys mordaces. Prudenci Bertrana, a la novel·la autobiogràfica *El vagabund*, descriu unes festes catalanes al Rosselló amb assistència dels felibres; endemés de fer ressaltar el caire folklòric i provincià de la festa, el novel·lista se sorprendrà que com a llengua «oficial» comuna, a l'hora dels discursos, es recorri al francès, «per ser la que tothom entén».⁴² Quant als fins polítics d'ambdós moviments, Bertrana fa dir a un rossellonès, amb pessimisme, allò que també es podria estendre als occitans: «Doncs jo opino que mai no us entendreu. Es troben massa bé dintre la França. Ells miren les coses pel costat pintoresc, vosaltres pel tràgic».⁴³

Durant els innombrables viatges pel sud de França dels protagonistes d'*El pelegrí apassionat* de Joan Puig i Ferrer, ⁴⁴ l'autor parla sovint d'espanyols i francesos, deixant gairebé sempre submergides les ètnies catalana i occitana. Una gran part dels pelegrins

39. MARIA ANTÒNIA SALVÀ, *De com pervinguí a traduir Mistral*, dins *Entre el record i l'enyorança* (Palma, Moll, 1981), pàg. 141.

40. ALCOVER, *La juventud de Mistral*, *op. cit.*, pàg. 595.

41. Veg. nota 29.

42. PRUDENCI BERTRANA, *El vagabund* (Barcelona, Selecta, 1965), pàg. 102.

43. *Ibid.*, pàg. 106.

natges de Janet el duran a Provença. Ací no podrà ignorar la presència de Mistral i del Felibrisme, si bé només el veurà sota el seu aspecte més folklòric, el qual accentuarà i ridiculitzarà; així, per exemple, quan Janet visita una comtessa felibrenca, Puig fa dir a aquesta, referint-se al Felibrisme: «Tot el nostre ha d'ésser boscà, pairal i terral».⁴⁵ En un altre lloc, ironitza sobre la parcialitat i l'arbitrarietat de Mistral: «A quin català no felicitava Mistral per qualsevol inèpcia que li trametés?»⁴⁶

En les novel·les que versen sobre l'exili i la guerra, el centre de gravetat torna a situar-se preferentment al Llenguadoc, regió de pas, via nord, dels refugiats catalans. Després d'una primera estada obligatòria al Rosselló, generalment a Perpinyà, molts van descobrir amb sorpresa que allà es parlava o s'entenia el català, sobretot als pobles; per a la majoria dels exiliats, el sol fet de traspasar els Pirineus significava trobar-se a França.⁴⁷ El record d'aquestes terres germanes es veurà pertorbat per la trista presència dels camps de concentració del Rosselló i del Llenguadoc. D'ací ve que, per a la majoria dels exiliats, la meta va ser, al començament, París, direcció que aviat van haver de canviar per intentar dirigir-se a Llatinoamèrica. Un cop travessada la «frontera» lingüística de Salses, pocs exiliats tindran consciència de trobar-se a Occitània; un d'aquests pocs serà Bladé i Desumvila, el qual associarà la similitud del paisatge amb la terra abandonada: «De bon matí retrobo la terra d'Oc. Aquest paisatge m'entela els ulls perquè em recorda el nostre».⁴⁸ Per la seva vinculació històrica amb Catalunya i gràcies a la influència dels felibres, Montpeller serà una de les

44. JOAN PUIG I FERRETER, *El pelegrí apassionat* (Perpinyà, Proa, 1952ss, 12 vols.); sobre Occitània: Bd. 3, *Janet imita el seu autor*, 1954, i Bd. 4, *Vells i nous camins de França*, 1955.

45. Id., *Vells i nous camins de França*, pàg. 256.

46. *Ibid.*, pàg. 189.

47. XAVIER BENGUEREL, *Els fugitius* (Barcelona, Selecta, 1962), pàgs. 299; Id., *Els vençuts 1939* (Barcelona, Club del Llibre, 1979), pàg. 82; VÍCTOR ARTÍS, *L'aigua del riu Guaire no és bona per beure* (Barcelona, Pòrtic, 1973), pàgs. 43 i 139.

48. ARTUR BLADÉ I DESUMVILA, *L'exiliada* (Barcelona, Pòrtic, 1976), pàg. 110.

ciutats occitanes que va tractar més favorablement els exiliats, i, entre aquests, sobretot, els intel·lectuals.⁴⁹

La posició del Rosselló i la de la Vall d'Aran ocupen un lloc preferent a la literatura catalana. Més enllà de la frontera invisible de Salses, serà a Provença, sobretot a Marsella, on es concentrarà més la predilecció dels autors. Aquests punts seran vistos, però, més com a centres aïllats sense connexió especial amb Occitània i l'occitanisme. En el fons, sembla que, d'una manera tàcita, predomina a la literatura catalana la postura distanciada de Xavier Febrés: «Com que és qüestió seva i els forasters no ens hi hem de ficar, jo he acabat anomenant-ho "la meitat sud".⁵⁰ Aquesta definició impersonal recorda la de Puig i Ferreter, que també ignora Occitània d'una manera semblant: «la França de debò no comença fins més amunt de Lió»,⁵¹ sense dir, però, què hi ha al sud d'aquesta «França de debò».

Així mateix, en diversos articles, Josep Pla es limitarà a presentar aquesta versió «oficial» d'Occitània: és a dir, la d'un Migdia francès de segona categoria en comparació amb el nord, que és on es troba la França de veritat. Els seus escrits es fan sovint eco dels típics estereotips sobre la forma de vida d'aquest Migdia: bullabesa, «cabanon», poques ganes de treballar, etc.⁵² A vegades, la vall d'Aran és considerada geogràficament francesa i políticament espanyola,⁵³ quedant així eclipsades les ètnies occitano-catalanes. Teresa Pàmies a *Matins de l'Aran*⁵⁴ i Josep M. Espinàs a *Viatge al Pirineu de Lleida* s'esforçaran a posar en relleu la presència i la història de l'aranès tot comparant-lo amb el català.

Abans de passar a les conclusions finals, vull mencionar encara una obra molt famosa i coneguda que duu un títol d'un impor-

49. *Ibid.*, pàgs. 116-7 i 131ss.

50. XAVIER FEBRÉS, *El Mediterrani ciutat* (Barcelona, Ed. 62, 1986), pàg. 284.

51. J. PUIG I FERRETER, *Janet imita el seu autor*, pàgs. 12 i 318.

52. J. PLA, *Marsella*, op. cit., pàgs. 619-630; *La bullabesa*, pàgs. 631-640; *El Midi: limitació i felicitat*, pàgs. 641-649.

53. JOSEP M. ESPINÀS, *Viatge al Pirineu de Lleida* (Barcelona, Selecta, 1978), pàg. 147.

54. TERESA PÀMIES, *Matins de l'Aran* (Barcelona, Pòrtic, 1982).

tant vescomtat occità: em refereixo a *Bearn* de Llorenç Villalonga.⁵⁵ Malgrat que, al llarg de totes les novel·les del cicle de Bearn, Villalonga alludeix sovint a aquest noble llinatge,⁵⁶ no el relaciona mai amb la història occitana sinó que es limita a descriure'l com: «Els barons de Bearn a l'Edat Mitjana estaven emparentats amb els ducs de Normandia i els reis de Navarra. Alguns dels seus avantpassats portaven al segle XVI el títol de prínceps de Nemours ... aquesta baronia de Bearn ... era una de les més antigues d'Europa».⁵⁷

Aquest desconeixement de la història i la cultura dels països de llengua d'oc no és un cas aïllat. Mentre que les relacions occitano-catalanes a nivell individual i entre grups polític-literaris són estretes i recíproques, a nivell general es percep el domini de la influència massiva de les versions històriques «oficials» que, durant segles, a ambdós vessants dels Pirineus han ajuntat forces per esborrar sistemàticament l'existència d'aquests dos pobles.

De les obres estudiades, es poden treure les següents conclusions sobre la imatge d'Occitània a la literatura catalana:

1) Tots els escriptors són plenament conscients dels lligams històrico-culturals amb les terres del Rosselló francès i els Pirineus

55. Villalonga va escriure moltes novel·les i obres de teatre entorn d'aquesta suposada baronia mallorquina de Bearn (en realitat, Bunyola). Els barons de Bearn volien ser descendents dels nobles occitans, els quals, foragitats de les seves terres, havien ajudat Jaume I a conquerir Mallorca. El llinatge de Bearn presenta reminiscències amb el del mateix Villalonga: «...dicha familia [Villalonga] aparece como descendiente del Languedoch, donde era señora de tierras y Casa Fuerte», citat a MIGUEL VILLALONGA, *Autobiografía* (Madrid, Trieste, 1983), pàg. 25.

56. El vescomtat de Bearn, inserit dins el ducat de Gascunya, data del segle IX. Després va estar unit durant alguns anys al casal comtal català a través dels Montcada i, amb la dinastia de Foix, va passar sota el poder dels reis francesos. El regnat dels Foix-Bearn va durar gairebé dos segles (1290-1472) i sobresurt Gastó III Febus, el rei-sol bearnès (?-1391), com a representant més il·lustre d'aquesta dinastia. Al segle XVI, amb Joana d'Albret, Bearn va esdevenir un estat protestant unificat entorn d'un govern, d'una llengua i d'una fe. Enric III, fill de Joana, es va veure obligat a convertir-se al catolicisme per esdevenir rei de França, i Bearn va quedar convertit en una província francesa.

57. LL. VILLALONGA, *Mort de dama*, dins *Obres Completes*, I (Barcelona, Ed. 62, 1966), pàg. 74.

junt amb les ciutats i punts principals (Perpinyà, Font-romeu, Cui-xà, el Canigó, etc.); el mateix s'esdevé amb Montpeller, la ciutat natal de Jaume I. Tanmateix, fora d'aquests «enclavaments» catalans i un cop traspassada la frontera invisible de Salses, es fa present només França o, com a màxim, el Migdia francès, en detriment de les terres de llengua d'oc. Aquestes, si s'esmenten, sempre serà en relació amb Catalunya, com per exemple en les paraules de Bladé i Desumvila: «el paisatge catalaneja».⁵⁸

2) Les obres històriques recorreran sovint a noms de personatges verídics, per ex. Isarna, Raimon de Perella, Brunissenda de Cabaret, Gemesquia de Minerva, etc., o, si no, s'atorgaran a personatges ficticis noms típics occitans, com ara Esclarmonda.

3) Per als topònims del Rosselló es tindrà sempre en compte la grafia catalana —amb algunes poques excepcions, com és el cas del tristament famós camp de concentració de Sant Cebrià, que ha passat a la història amb la seva versió francesa de Saint-Cyprien.⁵⁹ Contràriament, els topònims d'Occitània seran sempre afrancesats, llevat dels de les grans ciutats de Tolosa, Marsella, Bordeus, que es mencionaran amb la seva forma catalana.⁶⁰

4) Sens dubte influïts pels estudis de francès a l'escola i no de l'occità ni del català, alguns autors preferiran traduir una cançó occitana al francès «per a més comprensivitat».⁶¹ Tanmateix, en els darrers anys, es notarà més consciència davant l'agermanament de les dues llengües i se n'esmentaran algunes en la seva forma original occitana.⁶²

58. BLADÉ I DESUMVILA, *op. cit.*, pàgs. 70 i 241.

59. BENGUEREL, *Els vençuts*, pàg. 34.

60. En alguns casos aïllats, ja apareixen aquestes ciutats en la seva grafia francesa (Toulouse, Bordeaux), ESPINÀS, *op. cit.*, pàgs. 226-7. En el llenguatge parlat el nom de Tolosa està essent reemplaçat progressivament per la seva forma francesa.

61. PLA, *La bullabesa*, pàg. 638.

62. RACIONERO, *Cercamón*, pàgs. 122, 159 i 174/5; BLADÉ I DESUMVILA, *op. cit.*, pàgs. 279 i 516; ESPINÀS, pàg. 188. Nogensmenys en un mateix autor encara hi haurà incongruències, per ex. al costat d'una cançó aranesa: «Se'n va la Noguera per Alús / tot duç / Garona per Aran / bramant» (ESPINÀS, pàg. 150), seguirà a continuació una altra cançó gascona traduïda al francès: «Si la Garonne avait voulu...» (pàg. 151).

5) De tots els dialectes occitans, serà l'aranès —per la seva proximitat geogràfica— el que gaudirà de més interès per part dels escriptors (Espinàs, Pàmies). Els altres dialectes no són objecte de massa atenció. En les nombroses ocasions en què, durant les seves caminades infatigables, Janet i Josep d'*El pelegrí apassionat* entren en contacte amb la gent del poble, adésiara posaran en relleu les similituds entre l'occità i el català; així, en una conversa entre els protagonistes i un vagabund, aquest els dirà: «...he après a parlar en català durant el temps que he viscut entre ells. Janet li demanà que digués alguna cosa en català. —Fa cau!, exclamà l'home, tot ventant-se la cara amb la mà i bufant; amb això volia dir que feia calor. Janet li digué ríent que allò no era català, sinó provençal. L'home respongué que tot era igual...»,⁶³ en una altra ocasió, una dona els comentarà: «Jo sola llegia una mica la vostra llengua. No és difícil. S'assembla al parlar d'oc»;⁶⁴ en un altre lloc, uns homes del poble en sentir parlar català remarcaran: «Parlen un *drôle de patois* que s'assembla al nostre ... Deuen ésser dels Pirineus».⁶⁵

6) Des de la Renaixença queden paleses les aspiracions divergents entre els moviments catalanista i l'occitanista: políticocultural, el primer; cultural-regionalista, el segon.

7) Les novel·les i els drames històrics (Capmany, Racionero, Balaguer) posen en relleu els conceptes típics que van caracteritzar la societat occitana medieval: paratge,⁶⁶ fin amors, joi d'amor, trobar clus i amor de lonh.⁶⁷

8) Malgrat que les cançons i les dites populars, per la seva musicalitat i els seus textos fàcils, serien les més indicades per a ser transmeses en la seva llengua original, en general no s'esdevé

63. PUIG I FERRETER, *Janet imita el seu autor*, pàg. 178.

64. Id., *Vells i nous camins de França*, pàg. 412.

65. Id., *Janet imita el seu autor*, pàg. 54.

66. La civilització occitana es basava en la idea de «paratge», és a dir, igualtat entre els dos sexes i entre les classes socials. Per a ser cavaller no calia ser de naixença noble, sinó ser noble de cor i tenir mèrit («pretz»). La noció de «paratge», idea bàsica de la cultura occitana medieval, es trobava estintolada pel valor conferit a l'amor (fin amors, joi d'amor, corts d'amor, amor de lonh), DUPUY, *op. cit.*, pàg. 37-39.

67. CAPMANY, *Quim/Quima*, pàg. 42; RACIONERO, *Cercamón*, pàg. 113ss.

així; amb excepció de *La coupo santo*, normalment les cançons seran traduïdes al català.⁶⁸ per ex. «Aquelles muntanyes que tan altes són», o al francès,⁶⁹ o bé escrites en català modern seguint models antics occitans.⁷⁰

Per concloure, comentaré breument la presència d'Occitània en el repertori del cançoner popular català. Davant d'un gran nombre de cançons que versen sobre el Rosselló⁷¹ i França,⁷² n'hi ha, al contrari, molt poques que es refereixin concretament a terres i a ciutats occitanes.⁷³ Sens dubte, les dues més famoses i conegudes, però que no s'associen, de bell antuvi, amb el país d'Oc, són *Els estudiants de Tolosa* i *Els tres tambors*. La primera tindria el seu origen, segons alguns erudits, en el regnat de sant Lluís i la causa de la condemna dels estudiants hauria estat que aquests haurien ofès les noies; d'altres investigadors, la situen durant la guerra dels Trenta Anys i la causa hauria estat alguna opinió calvinista que els estudiants haurien expressat a les noies. Així mateix, a *Els tres tambors* se suposa que el tambor devia estar al servei del rei d'Anglaterra, que ajudava els hugonots occitans.

La història i cultura occitanes han quedat molt ben reflectides

68. BALAGUER, *El comte de Foix i Raig de lluna*, dins *Novas Tragedias*. A les notes, l'autor transcriu en occità el sirventès del trobador Marjèvol (pàgs. 120-122); al drama el tornarà a repetir en part traduït fidelment al català, en part adaptat, afegint-hi, a més, la tornada: «Ay Tolosa y ay Provenza! / Ay Carcassona y Bezierz! / Ay patria mia estimada!» Balaguer mateix va compondre versos en provençal en memòria de la tristament famosa batalla de Muret (DUPUY, *op. cit.*, pàg. 55). ESPINÀS, *op. cit.*, pàg. 172 i BLADÉ I DESUMVILA, *op. cit.*, pàg. 526, traduiran també cançons occitanes al català.

69. PLA, *op. cit.*, pàg. 638; ESPINÀS, *op. cit.*, pàg. 151.

70. CAPMANY, *L'ombra de l'escorpí*, pàgs. 19-20, 33, 39 i 47-8.

71. Entre d'altres, *Caterina Agnès, Campanya del Rosselló, La presó de Perpinyà, Muntanyes regalades, La minyoneta del Rosselló, La malcasada al Rosselló, De lladre a rei*.

72. Moltes van sorgir a conseqüència de la guerra del francès i, encara que sota la denominació general de França, és evident que es refereixen, almenys en part, a Occitània: *El rossinyol, La dama d'Aragó, Blancafor, La filla del rei de França, La presó del rei de França, El gavatxot, El cavaller pelegrí, Isabel, Petit garçó, El testament d'Amèlia, La guerra del francès, El voluntari*, per esmentar-ne només unes poques.

73. Altres cançons que tenen com a marc terres occitanes són: *Oh noble ciutat de Niça, Els traguiners, La carta de navegar*.

en una cançó de *L'ombra de l'escorpí* de Capmany, en la qual fa allusió al destí tràgic d'Occitània comparant-la amb la capacitat de l'escorpí, l'únic animal que se suïcida en veure's acorralat:

Plora, plora, escorpí de cua llarga
plora de solitud, sense consol;
quan et voltin les flames de basarda
et bastarà el verí per tu tot sol.⁷⁴

MARIA-LOURDES SOLER I MARCET

74. CAPMANY, *L'ombra de l'escorpí*, pàg. 33.

